

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

เพื่อที่จะทำให้เกิดความเข้าใจในกระบวนการสื่อสารมวลชน
หลักการที่สำคัญอย่างหนึ่งก็คือ เรามองรับว่าสถาบันสื่อมวลชน
มีกิจกรรมหลักก็คือ การผลิต (Production) ความรู้ การผลิต
(ความรู้) ทดแทนขึ้นมาใหม่ (Reproduction) และการเผยแพร่
(Distribution) ความรู้

(ศิริชัย ศิริกาชยะ และกาญจนา แก้วเทพ, 2531: 64-65)

ในปัจจุบันโทรทัศน์จัดเป็นสื่อมวลชนที่เข้ามามีบทบาทและอิทธิพลที่สำคัญต่อการ
เรียนรู้ของเราในชีวิตประจำวันเป็นอย่างมาก ทั้งนี้ เพราะโทรทัศน์เป็นสื่อมวลชนที่รวมเอา
คุณสมบัติของสื่อชนิดอื่นๆ เข้าไว้ในตัวเอง ไม่ว่าจะเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุกระจายเสียง และ
ภาพยนตร์ คือ ผู้ชมสามารถเห็นตัวหนังสือและอ่านได้เช่นเดียวกับการอ่านหนังสือสิ่งพิมพ์ สามารถ
ได้ยินเสียงเช่นเดียวกับการฟังวิทยุกระจายเสียง พร้อมทั้งได้เห็นภาพที่เคลื่อนไหวติดต่อกันได้
เช่นเดียวกับการดูภาพยนตร์ นอกจากนี้ โทรทัศน์ยังเป็นสื่อที่สามารถแพร่สัญญาณภาพและเสียง
เข้าถึงผู้รับชมได้ทุกหมู่เหล่าเป็นจำนวนมากอย่างรวดเร็วในเวลาเดียวกัน โดยผู้ชมไม่จำเป็นต้อง
อ่านออกเขียนได้ก็สามารถจะรับชมรายการโทรทัศน์ได้อย่างเข้าใจ

ยิ่งนับวันโทรทัศน์ก็ยิ่งจะมีบทบาทในสังคมไทยเพิ่มมากขึ้นทุกที โทรทัศน์ได้แทรก
ตัวเองเข้าไปในทุกสถาบันย่อยของสังคม ไม่ว่าจะเป็นสถาบันทางการเมือง เศรษฐกิจ ศาสนา
และวัฒนธรรม โดยเฉพาะกับสถาบันการศึกษาด้วยแล้ว โทรทัศน์จัดได้ว่าเป็นสื่อมวลชนที่มี
บทบาทสำคัญยิ่งต่อแวดวงทางการศึกษา เพราะมีคุณสมบัติในการส่งเสริมประสิทธิภาพของการ
เรียนรู้ให้สูงขึ้นได้ด้วยวิธีการนำเสนอที่มีทั้งภาพและเสียง อีกทั้งยังสามารถใส่รูปภาพ กราฟฟิก
และตัวอักษรต่างๆ ประกอบเข้าไปในรายการโทรทัศน์ เพื่อทำให้ผู้ชมหรือผู้เรียนเกิดความสนใจ
และสามารถเข้าใจในตัวเนื้อหาของรายการได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ รายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษา
ยังสามารถนำไปใช้กับการศึกษาทั้งในระบบเปิดและระบบปิดได้อีกด้วย

จากแผนพัฒนาการศึกษาของประเทศไทยปี พ.ศ. 2503 ที่ให้มีการขยายชั้นเรียนภาคบังคับจากระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 มาเป็นชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 ทำให้เกิดปัญหาโรงเรียนมีจำนวนไม่สมดุลกับจำนวนนักเรียนที่เพิ่มขึ้น เทศบาลนครกรุงเทพจึงประสบปัญหาด้านอาคารเรียน จำนวนครูผู้สอน และอุปกรณ์การเรียนการสอนที่มีไม่เพียงพอ ดังนั้นทางเทศบาลนครกรุงเทพจึงได้จัด "โครงการจัดรายการโทรทัศน์ศึกษาเทศบาลนครกรุงเทพชั้นทดลอง" ขึ้น โดยได้รับอนุมัติจากคณะรัฐมนตรีให้เทศบาลนครกรุงเทพร่วมมือกันระหว่างสถานีโทรทัศน์ไทยทีวี ช่อง 4 (ช่อง 9 ในปัจจุบัน) และกระทรวงศึกษาธิการ โดยแบ่งหน้าที่รับผิดชอบ คือ ทางสถานีโทรทัศน์รับผิดชอบด้านงานสถานี เครื่องมือ อุปกรณ์ และเจ้าหน้าที่เทคนิค กระทรวงศึกษาธิการรับผิดชอบด้านให้คำแนะนำและเป็นที่ปรึกษาด้านวิชาการ ส่วนกองการศึกษาเทศบาลนครกรุงเทพรับผิดชอบทางด้านการจัดรายการ ตัวบุคลากร อุปกรณ์การสอน งบประมาณ และอื่นๆ ที่เกี่ยวกับการดำเนินรายการ

เทศบาลนครกรุงเทพได้เริ่มจัดรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ 26 ตุลาคม พ.ศ. 2507 ในรูปแบบของโทรทัศน์วงจรเปิด (Opened-circuit Television) โดยในระยะแรกบันทึกรายการเป็นเทปโทรทัศน์ก่อนออกรายการสัปดาห์ละ 3 วัน คือ วันจันทร์ วันพุธ และวันศุกร์ ต่อมาในปี พ.ศ. 2509 ก็สามารถจัดรายการได้ทุกวันตั้งแต่วันจันทร์ถึงวันศุกร์ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จนถึงระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 ในวิชาสังคมศึกษา ภาษาไทย วิทยาศาสตร์ ศิลปะ ขบร้อง และภาษาอังกฤษ ทั้งนี้ มีจำนวนโรงเรียนที่เปิดรับชมรายการทั้งสิ้นประมาณ 300 โรงเรียน และมีการผลิตคู่มือการสอนตามบทโทรทัศน์ให้แก่โรงเรียน รวมทั้งมีการแจกจ่ายเครื่องรับโทรทัศน์ให้โรงเรียนเทศบาลอย่างน้อยโรงเรียนละ 1 เครื่อง ตลอดจนมีการประเมินผลการเรียนเป็นระยะๆ เพื่อนำไปปรับปรุงรายการให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น ส่วนเนื้อหาของรายการก็จัดทำให้ใกล้เคียงกับเนื้อหาในหลักสูตรของนักเรียนมากที่สุด จึงนับได้ว่ารายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาของเทศบาลนครกรุงเทพสามารถช่วยให้บริการทางการศึกษาแก่โรงเรียนได้เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะกับโรงเรียนที่ขาดแคลนครูหรือมีครูที่ไม่ชำนาญและขาดประสบการณ์ทางการสอนทั้งจากโรงเรียนในอำเภอของตนเองและโรงเรียนในชุมชนใกล้เคียง เช่น โรงเรียนราษฎร์และโรงเรียนของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งคิดเป็นจำนวนนักเรียนทั้งสิ้นประมาณถึง 1 แสนคน

หลังจากนั้นกระทรวงศึกษาธิการก็ได้จัดรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาขึ้นมา โดยมีศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา สังกัดกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ เป็นผู้ดำเนินงานในชื่อว่า "โครงการของศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษาด้านโทรทัศน์ศึกษา" ซึ่งโครงการนี้มีระยะเวลา 4 ปี โดยเริ่มในปี พ.ศ. 2516 และเสร็จสมบูรณ์ในปี พ.ศ. 2519 ทั้งนี้ ลักษณะของรายการเป็นแบบ

Educational Television Program คือ ส่งเสริมความรู้ทางด้านวิชาการ ศิลป วัฒนธรรม อาชีพ และเทคโนโลยีใหม่ๆ ให้แก่นักเรียนและประชาชนทั่วไป โดยมีวัตถุประสงค์หลัก 2 ข้อ คือ

1. เพื่อส่งเสริมการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นโดยใช้อุปกรณ์การสอนช่วยการ
สอนของครู
2. เป็นแหล่งให้มีการพัฒนาทางด้านปัญญา และปลูกฝังทัศนคติที่ดีแก่เด็กซึ่งเป็นกำลัง
ของชาติในอนาคต

ราชการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการนี้ ได้จัดรายการออกอากาศทาง
สถานีโทรทัศน์สีกองทัพบก ช่อง 7 และสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสี ช่อง 9 (ช่อง 4 เดิม) โดยมีผู้
เกี่ยวข้องกับโครงการนี้ คือ โรงเรียนมัธยมศึกษา 810 โรงเรียน ครู 3,000 คน นักเรียน 8,400 คน
และเจ้าหน้าที่ศูนย์ผลิตรายการ 40 คน โดยเวลาที่ออกรายการส่วนมากเป็นเวลานาน มีทั้งรายการ
ละ 5 นาที และรายการละ 30 นาที ทั้งนี้ ชื่อของรายการสามารถทำให้เข้าใจลักษณะและเนื้อหา
ของรายการได้ เช่น วิชาการก้าวหน้า งานศิลปะที่น่าสนใจ อาชีพคนไทย รู้ไว้ได้ประโยชน์
วิทยาศาสตร์กับชีวิต สังคมกับชีวิต แนวทางอาชีพ การศึกษาพัฒนา แนะนำการท่องเที่ยว
งานอดิเรก 5 นาทีทอง นอกจากรายการเหล่านี้แล้วยังมีรายการ “โรงเรียนดูรู้ก่อน” ที่จัดขึ้นใน
ราวเดือนเมษายน ซึ่งโรงเรียนส่วนใหญ่ปิดภาคเรียนและนักเรียนอยู่กับบ้าน โดยออกอากาศ
รายการละ 2 ชั่วโมง เป็นประจำทุกวันจันทร์ถึงวันศุกร์ เว้นวันเสาร์กับวันอาทิตย์ ตั้งแต่เวลา
10.00 น. - 12.00 น. หรือ 11.00 น. - 13.00 น. หรือ 12.00 น. - 14.00 น. มีทั้งรายการสดและ
รายการที่เป็นเทปโทรทัศน์ และในปี พ.ศ. 2520 กระทรวงศึกษาธิการก็ได้ดำเนินการปรับปรุง
รายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษา โดยจัดรายการออกอากาศทางสถานีวิทยุโทรทัศน์กองทัพบก
ช่อง 5 และสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสี ช่อง 9 เป็นประจำทุกวันจันทร์ถึงวันเสาร์ ดังตัวอย่างชื่อ
รายการ เช่น เมืองไทยนี้ดี เพื่อนของเด็ก ศึกษาพาที วิชาการก้าวหน้า รู้ไว้ได้ประโยชน์
เมืองไทย 5 นาที สารคดีศึกษา และเสาร์สโมสรร เป็นต้น ต่อมาในปี พ.ศ. 2522 กระทรวง
ศึกษาธิการก็ได้จัดตั้งกรมการศึกษานอกโรงเรียนขึ้น จึงได้โอนศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษาให้
เข้าสังกัดกรมการศึกษานอกโรงเรียน เมื่อวันที่ 24 มีนาคม พ.ศ. 2522

ส่วนระบบโทรทัศน์วงจรปิด (Closed-circuit Television) ของสถาบันการศึกษาไทยนั้น
เริ่มต้นจากคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้นำมาใช้เป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2506
เพื่อแก้ปัญหาจำนวนนักศึกษาที่มีมากเกินไปจนมีอาจารย์ผู้สอนไม่เพียงพอ และมีห้องเรียนจำกัด
หลังจากนั้นก็มีการขยายวงกว้างไปจนมีอาจารย์ผู้สอนไม่เพียงพอ และมีห้องเรียนจำกัด
หลังจากนั้นก็มีการขยายวงกว้างไปจนมีอาจารย์ผู้สอนไม่เพียงพอ และมีห้องเรียนจำกัด
หลังจากนั้นก็มีการขยายวงกว้างไปจนมีอาจารย์ผู้สอนไม่เพียงพอ และมีห้องเรียนจำกัด
หลังจากนั้นก็มีการขยายวงกว้างไปจนมีอาจารย์ผู้สอนไม่เพียงพอ และมีห้องเรียนจำกัด

โดยมีการจัดเตรียมอุปกรณ์เพื่อใช้ประกอบในรายการที่บันทึกเทปอย่างประณีตและมีคุณค่าทางการศึกษาสูงยิ่ง เช่น การสาธิตทางกายวิภาค การผ่าตัดคนไข้ การศึกษาเกี่ยวกับคนไข้กรณีพิเศษ เป็นต้น นอกจากนี้ก็มีที่คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้นำสื่อโทรทัศน์มาใช้เกี่ยวกับการสอนแบบจุลภาค (Micro Teaching) เพื่อใช้ปรับปรุงการสอนของนิสิตฝึกสอนและอาจารย์นิเทศ พร้อมทั้งยังมีโครงการขยายงานให้กว้างขวางออกไปอีก และในปี พ.ศ. 2514 ได้มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยแบบตลาดวิชาขึ้นอีกแห่งหนึ่ง คือ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยเปิด โดยมีแนวคิดเพื่อที่จะขยายโอกาสทางการศึกษาระดับอุดมศึกษาแก่ประชาชนให้มากที่สุด ทั้งนี้ แนวคิดเกี่ยวกับมหาวิทยาลัยเปิดนี้ได้เคยนำมาใช้แล้วในประเทศไทย โดยมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองซึ่งตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2476 ได้จัดการศึกษา "ระบบตลาดวิชา" รับนักศึกษาโดยไม่มีการสอบคัดเลือกและไม่บังคับให้เข้าฟังบรรยาย แต่ยังคงใช้วิธีจัดการศึกษาในลักษณะเดียวกับมหาวิทยาลัยทั่วไป คือ ใช้ชั้นเรียนเป็นหลัก นักศึกษาอาจศึกษาได้ด้วยตนเอง หรืออาจเข้าฟังบรรยาย หรือไปพบอาจารย์ที่มหาวิทยาลัยได้ ซึ่งต่อมามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ก็ได้เปลี่ยนมาเป็นระบบจำกัดการรับนักศึกษาเช่นเดียวกับมหาวิทยาลัยอื่นๆ ทั้งนี้ มหาวิทยาลัยรามคำแหงได้เปิดหลักสูตรการศึกษามากกว่ามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในระยะที่เปิดสอนในระบบตลาดวิชา และมหาวิทยาลัยรามคำแหงยังสามารถรับนักศึกษาได้เป็นจำนวนมาก แต่ยังคงจัดการศึกษาโดยอาศัยชั้นเรียนเป็นหลัก และมีการใช้สื่อวิทยุโทรทัศน์ประกอบการเรียนการสอนทั้งที่เป็นวิทยุโทรทัศน์วงจรปิดและวิทยุโทรทัศน์ในระบบ UHF (Ultra High Frequency) เพื่อแก้ปัญหาให้นักศึกษาด้านชั้นเรียนและห้องเรียนที่มีจำกัด แต่อย่างไรก็ตาม มหาวิทยาลัยรามคำแหงก็ยังคงประสบปัญหาในด้านอาคารสถานที่เรียนไม่สามารถขยายให้เพียงพอกับจำนวนนักศึกษาที่เพิ่มขึ้นทุกๆ ปีได้ ดังนั้นเพื่อเป็นการขยายและกระจายโอกาสทางการศึกษาระดับอุดมศึกษาแก่ประชาชนให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ในปี พ.ศ. 2521 มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชจึงได้ถูกจัดตั้งขึ้นให้เป็นมหาวิทยาลัยในระบบเปิดที่ดำเนินการเรียนการสอนโดยใช้ระบบการศึกษาทางไกล ซึ่งนับเป็นมหาวิทยาลัยเปิดแห่งแรกในภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ใช้ระบบการเรียนการสอนทางไกลเพื่อเอื้ออำนวยให้นักศึกษาสามารถใช้เวลาว่างศึกษได้ด้วยตนเองได้โดยไม่ต้องเข้าชั้นเรียนตามปกติ แต่ใช้วิธีการศึกษาโดยผ่านสื่อการสอนประเภทต่างๆ ด้วยการจัดสื่อประสมที่จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถเรียนได้ด้วยตนเองมากที่สุด คือ มีการใช้สื่อสิ่งพิมพ์เป็นสื่อหลัก และมีการใช้สื่อวิทยุกระจายเสียงและสื่อวิทยุโทรทัศน์เป็นสื่อเสริม

หลังจากนั้น ในปี พ.ศ. 2531 สถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย ช่อง 11 ในสังกัดกรมประชาสัมพันธ์ ก็ได้ถูกจัดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการประชาสัมพันธ์และความมั่นคงของรัฐ รวมทั้งการให้บริการด้านข่าวสาร การให้ความรู้ และการให้การศึกษา ทั้งนี้ นอกจากทางสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย ช่อง 11 จะเป็นผู้ผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาของ

แล้วยังให้ทางศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง และมหาวิทยาลัยสุโขทัย
ธรรมาราชได้เช่าเวลาเพื่อออกอากาศรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาอีกด้วย

นอกจากนี้ ในปี พ.ศ. 2537 กระทรวงศึกษาธิการยังได้รับความร่วมมือจากมูลนิธิไทยคม
ในการบริจาคช่องสัญญาณผ่านดาวเทียมย่านความถี่ Ku-Band จำนวน 1 ช่อง สำหรับออกอากาศ
รายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาโดยไม่มีโฆษณาตลอด 24 ชั่วโมง โดยกระทรวงศึกษาธิการได้
มอบหมายให้กรมการศึกษานอกโรงเรียนรับผิดชอบดำเนินงานโครงการการศึกษาทางไกลผ่าน
ดาวเทียม และได้ประกาศจัดตั้ง "ศูนย์การศึกษาทางไกลไทยคม" ขึ้นเป็นสถานศึกษาสังกัด
กรมการศึกษานอกโรงเรียน เพื่อทำหน้าที่บริหารจัดการและประสานงาน ตลอดจนดำเนินงาน
เกี่ยวกับการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม รวมทั้งยังทำหน้าที่ประสานงานระหว่างหน่วยงานกับ
ผู้ผลิตสื่อตามโครงการ อันได้แก่ ศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา กองพัฒนาการศึกษานอก
โรงเรียน และหน่วยงานภาคเอกชนผู้เข้าร่วมในการผลิตสื่อตามโครงการ ทั้งนี้ กรมการศึกษานอก
โรงเรียนได้กำหนดแนวทางในการผลิต การจัดซื้อ การจัดจ้าง และวิธีการอื่นๆ เพื่อให้ได้
มาซึ่งรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษา โดยสามารถจำแนกออกได้เป็น 4 วิธี คือ

1. ผลิตโดยบุคคลากรของกรมการศึกษานอกโรงเรียน โดยมีศูนย์เทคโนโลยีทาง
การศึกษาเป็นผู้รับผิดชอบในการผลิต

2. ผลิตโดยเครือข่ายการศึกษานอกโรงเรียน กรมการศึกษานอกโรงเรียนได้เชิญชวน
ให้หน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการผลิตสื่อการศึกษาทางไกลผ่าน
ดาวเทียม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้สำนักพิมพ์เอกชนต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการผลิตสื่อ
การศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมในระบบโรงเรียนทั้งในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น
และมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยผลิตสื่อถึงพิมพ์และรายการโทรทัศน์ตามรูปแบบที่กรมการศึกษานอก
โรงเรียนกำหนด ซึ่งกรมการศึกษานอกโรงเรียนได้จัดประชุมสัมมนา ผูกอบรม ชี้แจง
และให้ความรู้ในการผลิตสื่อการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมแก่เครือข่ายเป็นระยะๆ

2.1 เครือข่ายที่เป็นหน่วยงานภาครัฐ ได้แก่

1. ร่วมกับทบวงมหาวิทยาลัย ผลิตรายการโทรทัศน์ รายการ "เปิดโลกการศึกษา" เพื่อ
แนะแนวการศึกษาต่อในระดับมหาวิทยาลัย โดยออกอากาศในช่วงปิดภาคเรียน

2. ร่วมกับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผลิตรายการโทรทัศน์ รายการ “เติมความรู้มุ่งสู่มหาวิทยาลัย” ในปี พ.ศ. 2538 - 2539 และรายการ “สรุปบททวนวิชาวิทยาศาสตร์” ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ได้แก่ วิชาเคมี วิชาฟิสิกส์ วิชาชีววิทยา และวิชาวิทยาศาสตร์กายภาพชีวภาพ
3. ร่วมกับมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ผลิตรายการโทรทัศน์วิชาคณิตศาสตร์ ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย
4. ร่วมกับมหาวิทยาลัยรามคำแหง ผลิตรายการโทรทัศน์ รายการ “โรงเรียนประชาธิปไตย” ในช่วงก่อนการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร
5. ร่วมกับกรมศาสนา มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย ผลิตรายการโทรทัศน์ รายการ “ธรรมศึกษา” และรายการ “พระปริยัติธรรม”
6. ร่วมกับกรมพลศึกษา ผลิตรายการโทรทัศน์ รายการ “ชุดวิชาพลานามัย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3” และรายการ “เยาวชนคนเก่ง”
7. ร่วมกับสำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ จัดหารายการโทรทัศน์ รายการ “สี่ต้นวรรณกรรม”
8. ร่วมกับกรมศิลปากร ผลิตรายการเกี่ยวกับ “ศิลปวัฒนธรรม”
9. ร่วมกับสำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ (สปช.) ผลิตรายการโทรทัศน์ รายการ “อบรมคอมพิวเตอร์” ในช่วงปิดภาคเรียนของเทอม 2/2539 และจัดหารายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาในชุดวิชาต่างๆ ดังนี้

9.1 ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 - 6 ได้แก่ วิชาคณิตศาสตร์ วิชาภาษาอังกฤษ วิชากลุ่ม
สร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต (สปร.)

9.2 ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 - 3 ได้แก่ วิชาคณิตศาสตร์ วิชาวิทยาศาสตร์ วิชาภาษา
อังกฤษ

10. ร่วมกับหน่วยงานต่างๆ ในกระทรวงศึกษาธิการ ผลิตรายการโทรทัศน์ รายการ
“แนะแนวการศึกษาและอาชีพ”

2.2 เครือข่ายที่เป็นหน่วยงานเอกชน รัฐวิสาหกิจและองค์กรเอกชน

1. ร่วมกับองค์การค้ำของคุรุสภา จัดหารายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาในรายวิชาต่างๆ
ดังนี้

1.1 รายวิชาในระบบโรงเรียน จำนวน 7 รายวิชา เช่น รายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาใน
รายวิชาต่างๆ ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 - 6 ได้แก่ วิชาภาษาไทย วิชาสร้างเสริมประสบการณ์
ชีวิต วิชาวิทยาศาสตร์ วิชาศิลปศึกษา วิชาพลศึกษา วิชาดนตรีและนาฏศิลป์ เป็นต้น และ
รายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาในรายวิชาต่างๆ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 - 3 ได้แก่ วิชาศิลปะ
กับชีวิต (ศ.101 ศ.203 ศ.305) เป็นต้น

1.2 รายวิชานอกระบบโรงเรียน จำนวน 26 หมวดวิชา

1.3 รายวิชาตามหลักสูตรประกาศนียบัตรอาชีพ (ปอ.) จำนวน 2 หมวดวิชา

ทั้งนี้ องค์การค้ำของคุรุสภา โดยการอนุมัติของกระทรวงศึกษาธิการร่วมกับสำนักงาน
คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (สปร.) และบริษัท แกรมมี เอ็ดดูเคชั่น จำกัด (ซึ่งยังมี
บริษัทเอกชนอีกหลายแห่ง) ได้พัฒนาและจัดทำวิดีโอทัศน์เพื่อการศึกษาเพื่อใช้ประกอบการเรียน

การสอนวิชาต่างๆ ได้แก่ วิชาภาษาไทย วิชาสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต วิชาพละนาฏศิลป์ เป็นต้น ซึ่งวิดิทัศน์เพื่อการศึกษาเหล่านี้จัดทำขึ้นเพื่อการจัดจำหน่าย แต่ทางกรมการศึกษานอกโรงเรียนได้รับความร่วมมือจากองค์การค้ำของครูสภาและสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ในการนำวิดิทัศน์เพื่อการศึกษาเหล่านี้มาเผยแพร่ออกอากาศทางสถานีวิทยุโทรทัศน์เพื่อการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ หรือ ETV (Educational Television)

2. ร่วมกับสำนักพิมพ์ ไทยวัฒนาพานิช จำกัด จัดหารายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษา รายวิชาในระบบโรงเรียน จำนวน 3 กลุ่มวิชา เช่น วิชาภาษาอังกฤษ (0.011 0.013 0.015)

3. ร่วมกับสำนักพิมพ์ นาน มี บุ๊คส์ จำกัด จัดหารายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาในรายวิชา ภาษาอังกฤษเพื่อการอาชีพ (0.071) ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน 1 รายวิชา

4. ร่วมกับศูนย์พัฒนาหนังสือ กรมวิชาการ จัดหารายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษา รายการเสริมความรู้ภาษาอังกฤษ ได้แก่ ภาษาอังกฤษ ชุด Magic Land (เสริมความรู้ภาษาอังกฤษ ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 6) และภาษาอังกฤษ ชุดท่องโลกภาษาอังกฤษกับ โก-โก้ "Gogo" (เสริมความรู้ภาษาอังกฤษ ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 - 2)

5. ร่วมกับธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด จัดหารายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษา รายการ "โลกสีน้ำเงิน" และรายการ "ภูมิปัญญาไทย"

6. ร่วมกับธนาคารศรีนคร จำกัด จัดหารายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษา รายการ "รอยไทย"

7. ร่วมกับบริษัท การบินไทย จำกัด จัดหารายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษา รายการ "ใจใสใจสบาย"

8. ร่วมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย จัดหารายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษา รายการ "สวัสดิ์เมืองไทย" และรายการ "สารคดี ททท."

9. ร่วมกับบริษัท เอสโซ่แอสตันคาร์ดแห่งประเทศไทย และช่อง 9 อ.ส.ม.ท. จัดหารายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษา รายการ “ความรู้คือประทับใจ”

10. ร่วมกับบริษัท เชลล์แห่งประเทศไทย จัดหารายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษา รายการ “แข่งขันตอบปัญหาภาษาอังกฤษ” (Shell English Quiz)

3. ผลิตโดยการจัดจ้างเอกชนดำเนินการ กรมการศึกษานอกโรงเรียนได้จัดงบประมาณสำหรับการจ้างเอกชนในการผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาทั้งในและนอกระบบโรงเรียน เนื่องจากมีความจำเป็นต้องผลิตรายการอย่างเร่งด่วนเป็นจำนวนมากเพื่อให้มีรายการเพียงพอในการออกอากาศ โดยศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษาเป็นผู้ควบคุมคุณภาพในการผลิต ซึ่งเท่าที่ผ่านมาบริษัทผู้ผลิตรายการโทรทัศน์เอกชนที่เข้ามารับจ้างกรมการศึกษานอกโรงเรียนดำเนินการในการผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษา ดังต่อไปนี้

3.1 บริษัท พีค โปรเจค จำกัด ผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาประกอบหมวดวิชา อาริพ “ชุดโลกของงานอาริพ” ตามหลักสูตรการศึกษานอกระบบโรงเรียน

3.2 บริษัท ไฮแพน แอสโซซิเอตส์ จำกัด ผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาประกอบชุดวิชาการ โรงแรมและการท่องเที่ยว ตามหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช. ทางไกล)

3.3 บริษัท ไฟว์สตาร์ จำกัด ผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาประกอบชุดวิชา คณิตศาสตร์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น

3.4 บริษัท ศรีเอดไลน์ จำกัด ผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาประกอบชุดวิชา ฟิสิกส์ (ว. 021)

3.5 บริษัท มีเดียเน็ท สตูดิโอ จำกัด ผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาประกอบชุดวิชาการจัดการ ตามหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช. ทางไกล)

3.6 บริษัท เวิร์ดไวด์ วิชั่น จำกัด (หรือบริษัท โปรอิมเมจ จำกัด) ผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาประกอบชุดวิชาต่างๆ ได้แก่ วิทยาศาสตร์กายภาพ ชีวภาพ สังคมศึกษา 2 ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ตามหลักสูตรการศึกษานอกระบบโรงเรียน วิชาอาชีพ “ชุดเรียนรู้คู่อาชีพ” ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ตามหลักสูตรการศึกษานอกระบบโรงเรียน เป็นต้น

3.7 บริษัท ภาพฝัน โปรอิมเมจ จำกัด ผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาประกอบชุดวิชาต่างๆ ได้แก่ ภาษาไทย 1 ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ตามหลักสูตรการศึกษานอกระบบโรงเรียน พลศึกษา ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 (ชุดเทเบิลเทนนิส) พลศึกษา ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 (ชุดกระป๋องระบอง) พลศึกษา ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 (ชุดบาทเกดบอล) คณิตศาสตร์ ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 การโรงแรมและการท่องเที่ยว (กลุ่มวิชาการบริการอาหารและเครื่องดื่ม และกลุ่มวิชาแม่บ้าน) ตามหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช. ทางไกล) เป็นต้น

3.8 บริษัท ช่างคิด จำกัด (ชื่อเดิม บริษัท แอ็ควัน จำกัด) ผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาประกอบชุดวิชาต่างๆ ได้แก่ ภาษาไทย ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 หลักภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ทักษะสัมพันธ์ (ภาษาไทย) ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ภาษาอังกฤษ ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ภาษาอังกฤษ 1 ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ตามหลักสูตรการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาษาและวัฒนธรรม ศิลปศึกษา ปัญญาชาวบ้าน ครอบครัวศึกษา เป็นต้น

3.9 บริษัท เทเลเวฟ มีเดีย จำกัด ผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาประกอบชุดวิชาต่างๆ ได้แก่ วิทยาศาสตร์ 1 ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย คณิตศาสตร์มหัศจรรย์ คณิตศาสตร์ (บังคับ) ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ตามหลักสูตรการศึกษานอกระบบโรงเรียน คณิตศาสตร์ 1 (เลือก) ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ตามหลักสูตรการศึกษานอกระบบโรงเรียน คณิตศาสตร์ 2 (เลือก) ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ตามหลักสูตรการศึกษานอกระบบโรงเรียน คณิตศาสตร์ (เลือก) ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ตามหลักสูตรการศึกษานอกระบบโรงเรียน เป็นต้น

3.10 บริษัท โนวา อินเตอร์ แอ็ค จำกัด ผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาประกอบชุดวิชาต่างๆ ได้แก่ คณิตศาสตร์ 1 (ค.101) ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 (เทอมต้น) คณิตศาสตร์ 2

(ค.102) ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 (เทอมปลาย) รักเมืองไทย นักถ้วยอุษาอาชีพ (อาชีพ อิศระ) ตามหลักสูตรการศึกษานอกระบบโรงเรียน กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ระดับชั้น ประถมศึกษาปีที่ 4 “ชุดรู้รอบไปกับคุณรอบรู้” เส้นทางเศรษฐกิจ “ชุดด้วยมันสมองและสองมือ” ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ตามหลักสูตรการศึกษานอกระบบโรงเรียน วิทยาศาสตร์ คอมพิวเตอร์ การโรงแรม เป็นต้น

3.11 บริษัท ฮอทชอท โปรดักชั่น จำกัด ผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาประกอบชุด วิชาต่างๆ ได้แก่ ภาษาอังกฤษ 1 ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ภาษาอังกฤษ 1 “ภาษานำรู้” ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ตามหลักสูตรการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาษาอังกฤษ ชุด Muzzy in Gondoland ภาษาอังกฤษ ชุด Discoveries in Time ภาษาอังกฤษ ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ชุด Let's Learn English คอมพิวเตอร์ธุรกิจ ตามหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช. ทางไกล) เทคโนโลยีชาวบ้าน เกษตรไทย เป็นต้น

3.12 บริษัท ประรณนา โปรดักชั่น จำกัด ผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาประกอบ ชุดวิชาต่างๆ ได้แก่ พระพุทธศาสนาและจริยศึกษา (ชุดวิชา พุทธศาสน์น้อมนำจริยา) ระดับชั้น ประถมศึกษาปีที่ 5 (ทั้งเทอมต้นและเทอมปลาย) วิทยาศาสตร์กับชีวิตประจำวัน พละนามือ ศิลปศึกษา ส่งเสริมคุณภาพชีวิต ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เป็นต้น

3.13 บริษัท ไทเกอร์ กรุ๊ป อินเดอร์ จำกัด (หรือบริษัท บางกอกซีดี จำกัด) ผลิตรายการ โทรทัศน์เพื่อการศึกษาประกอบชุดวิชาต่างๆ ได้แก่ กลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ (กพอ.) ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 (ทั้งเทอมต้นและเทอมปลาย) ภาษาไทย 1 (วิชาบังคับ) ภาษาไทย (บังคับ) ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ตามหลักสูตรการศึกษานอกระบบโรงเรียน คณิตศาสตร์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ตามหลักสูตรการศึกษานอกระบบโรงเรียน คณิตศาสตร์ ระดับ ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ตามหลักสูตรการศึกษานอกระบบโรงเรียน คณิตศาสตร์ 2 (เลือก) วิทยาศาสตร์ 1 ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ตามหลักสูตรการศึกษานอกระบบโรงเรียน วิทยาศาสตร์ 2 ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ตามหลักสูตรการศึกษานอกระบบโรงเรียน ฟิสิกส์ (ว.021) ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ภาษาอังกฤษเพื่อการอาชีพ ท่องไปในโลกกว้าง อาชีพ “ชุดช่างซ่อมรถจักรยานยนต์” ตามหลักสูตรประกาศนียบัตรอาชีพ เป็นต้น

4. ผลิตภัณฑ์จัดซื้อรายการจากบริษัทผู้ผลิตทั้งในและต่างประเทศ กรมการศึกษานอกโรงเรียนจะพิจารณาการจัดซื้อรายการที่มีบริษัทหรือหน่วยงานต่างๆ ผลิตไว้แล้วทั้งในและต่างประเทศที่เป็นรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาที่เหมาะสมและสอดคล้องกับหลักสูตรมาใช้ในการออกอากาศหรือปรับปรุงให้เหมาะสม เช่น นำมาแปล จัดทำตัวอักษรประกอบ หรือตัดต่อใหม่ เป็นต้น โดยศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษาเป็นผู้รับผิดชอบในการดำเนินงาน

ทั้งนี้ รูปแบบการเรียนการสอนการศึกษาค้นคว้าเพื่อการศึกษาในระบบและนอกระบบโรงเรียนจะเน้นการเรียนการสอนที่ใช้สื่อประสม อันได้แก่ ชุดวิชาสำหรับศึกษาด้วยตนเองควบคู่กับการศึกษาจากรายการโทรทัศน์สำหรับเนื้อหาที่ยากและเรื่องที่สำคัญซึ่งต้องการผู้สอนที่ชำนาญการและสื่อการเรียนการสอนที่มีคุณภาพโดยจะใช้เวลาที่ศึกษาจากรายการโทรทัศน์ประมาณ 20 - 30 นาที จากนั้นจึงปฏิบัติกิจกรรมตามที่กำหนดในชุดวิชา โดยการจัดการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมจะครอบคลุมการบริการทางการศึกษา 3 ประเภทด้วยกัน คือ

1. การจัดการศึกษาทางไกลระบบเปิด (Open Distance Education) ตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน (Non-formal Education) เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมาสมัครเข้าเรียนโดยไม่ต้องสอบคัดเลือก ผู้เรียนสามารถรับสัญญาณดาวเทียมและรับชมรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาจากอุปกรณ์รับสัญญาณดาวเทียมส่วนบุคคล (Direct to Home) หรือของชุมชนก็ได้ ซึ่งทางสถาบันการศึกษาได้จัดส่งตารางออกอากาศและคู่มือการเรียนด้วยตนเองไปให้ผู้เรียนได้ศึกษาประกอบกับผู้เรียนจะต้องทำกิจกรรมต่างๆ ที่ระบุไว้ในหลักสูตร ตลอดจนไปพบกลุ่มกับครูประจำกลุ่มเป็นบางเวลาเพื่อการสอนเสริมหรือการแนะนำความรู้ สำหรับการจัดการศึกษาทางไกลระบบเปิดนี้จะครอบคลุมหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนทั้งระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา

2. การจัดการศึกษาระบบเสริม (Enrichment Program) เป็นการจัดการศึกษาทางไกลในวิชาที่จะเสริมความรู้ในหลักสูตรของการศึกษาในระบบโรงเรียน ซึ่งเป็นลักษณะของความรู้เสริมและการสอนเพื่อช่วยเหลือครูในบางวิชาที่ยากในการเข้าใจหรือขาดแคลนครูผู้ชำนาญการในสาขาวิชาเฉพาะ เช่น วิชาวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ดนตรี นาฏศิลป์ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ คุณธรรมและจริยธรรม เป็นต้น สำหรับการจัดการศึกษาในลักษณะนี้ทางโรงเรียนสามารถเข้าร่วมโครงการโดยจัดหาอุปกรณ์รับสัญญาณดาวเทียมและเครื่องรับโทรทัศน์ให้เพียงพอกับจำนวนห้องเรียนก็จะสามารถรับชมรายการโทรทัศน์ผ่านดาวเทียมได้ตามตารางเวลาที่

ออกอากาศเพื่อช่วยเหลือครูในการสอน นอกจากนี้ ผู้เรียนในระบบโรงเรียนสามารถใช้เครื่องรับโทรทัศน์และอุปกรณ์รับสัญญาณดาวเทียมส่วนบุคคลหรือของชุมชนหรือของโรงเรียนเพื่อรับชมรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาในรายการที่จัดเตรียมความรู้ในหลักสูตรได้ด้วย

3. การจัดการศึกษาดามอธธาซี (Informal Education) เป็นการจัดการศึกษาเพื่อให้ข่าวสารข้อมูล ความรู้ และทักษะที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนทั่วไป การจัดการศึกษาดามอธธาซีนี้จะไม่มียุทธศาสตร์ชัดเจนเหมือนกับสองประเภทแรก แต่จะกำหนดเนื้อหาในการออกอากาศทางโทรทัศน์ให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาปัจจุบันและความต้องการของประชาชนในการพัฒนาสภาพความเป็นอยู่และคุณภาพประชาชน กลุ่มเป้าหมายต่างๆ ให้สามารถรับชมรายการโทรทัศน์ที่ออกอากาศผ่านดาวเทียมตามตารางออกอากาศที่พิมพ์เผยแพร่ รายการโทรทัศน์สำหรับการจัดการศึกษาดามอธธาซีสามารถเน้นกลุ่มเป้าหมายเฉพาะที่กรมการศึกษานอกโรงเรียนกำหนด เช่น กลุ่มผู้ใช้แรงงาน กลุ่มสตรี กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มเด็กและเยาวชน กลุ่มเกษตรกรและกลุ่มเป้าหมายพิเศษอื่นๆ เป็นต้น

เพื่ออันเป็นการสนองพระบรมราโชวาทที่ว่า การศึกษาดกอดชีวิตจะเป็นประโยชน์ทั้งส่วนตัวและประเทศชาติสืบต่อไป เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2538 กรมสามัญศึกษาภายใต้การบริหารงานในชื่อ “มูลนิธิการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม” ก็ได้จัดการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมโดยให้โรงเรียนวังไกลกังวล อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นแม่ข่ายถ่ายทอดการศึกษาสาขาสามัญด้วยระบบทางไกลผ่านดาวเทียมในย่านความถี่ Ku-Band ตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ไปสู่โรงเรียนทั่วประเทศที่มีอุปกรณ์รับสัญญาณดาวเทียม (Direct to Home) ทั้งนี้ ได้มีการจัดการเวลาในการแพร่ภาพออกอากาศการเรียนการสอนสาขาสามัญตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ในจำนวนชั้นละ 1 ช่องสัญญาณ รวมทั้งหมด 6 ช่องสัญญาณ (6 ชั้นเรียน) พร้อมกันตั้งแต่วันจันทร์ถึงวันศุกร์ เวลา 08.00 น. ถึง 16.00 น. และการสอนสาขาวิชาชีพและภาษาต่างประเทศ ตั้งแต่เวลา 16.00 น. ถึง 20.00 น. โดยลักษณะการเรียนการสอนได้ยึดถือหลักสูตรการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ตั้งแต่ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ทุกรายวิชา ซึ่งจะมิกิจกรรมการผ่าขวิชากรมาเป็นผู้รับผิดชอบจัดหาครูและอาจารย์ผู้สอนทุกรายวิชามาสอนในชั้นเรียนของโรงเรียนวังไกลกังวล หัวหิน ตั้งแต่วันจันทร์ถึงวันศุกร์ ในเวลา 08.00 น. ถึง 16.00 น. โดยมีโรงเรียนในกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ โรงเรียนที่เปิดสอนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลายทุกสังกัด โดยเฉพาะโรงเรียนที่อยู่ในท้องถิ่นทุรกันดารห่างไกลชุมชนหรือขาดแคลนครูผู้สอน

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า พัฒนาการของรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาของไทยยังคงดำเนินต่อไปอย่างไม่หยุดนิ่งอยู่แต่เพียงเท่านั้น หากแต่ยังคงดำเนินต่อไปตามความก้าวหน้าของเทคโนโลยีทางการสื่อสารและความต้องการในด้านนโยบายการพัฒนาในระดับประเทศ ดังจะเห็นได้จากการให้ความสำคัญต่อ “คน” ซึ่งเป็นศูนย์กลางแห่งการพัฒนาอย่างแท้จริงในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 - 2544) อันเป็นแผนแม่บทที่สำคัญยิ่งต่อการพัฒนาประเทศไทยในด้านต่างๆ อาทิ เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ตลอดจนศักยภาพและคุณภาพชีวิตของบุคลากรของชาติให้เป็นประชากรที่มีคุณภาพ ดังนั้นการให้ความรู้และการศึกษาแก่ประชาชนจึงนับว่าเป็นสิ่งหนึ่งที่สำคัญยิ่งต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนคนไทย ซึ่งการผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาที่ดีมีคุณภาพก็เป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้แก่ประชาชนคนไทยด้วยเช่นกัน อีกทั้งยังจัดได้ว่าเป็นบทบาทหนึ่งที่น่าจะเป็นอย่างยิ่งสำหรับสื่อมวลชน ดังคำกล่าวของ Lasswell (1988) ได้ระบุถึงหน้าที่ของสื่อมวลชนในสังคมเอาไว้ประการหนึ่งว่า สื่อมวลชนต้องทำหน้าที่ถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งก็คือ การถ่ายทอดบรรดาสรรพความรู้ทั้งหลายนั่นเอง

ประเด็นสำคัญหลักสำหรับการพิจารณาถึงบทบาทของสื่อมวลชนในการทำหน้าที่ให้ความรู้และการศึกษาแก่ประชาชนที่ผู้วิจัยให้ความสนใจในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ก็คือ “คน” หรือบุคลากรที่อยู่ในกระบวนการผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษา ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ผลิตสารหรือผู้ส่งสารที่มีบทบาทสำคัญอยู่ในกระบวนการสื่อสารมวลชน และยังเป็นปัจจัยหลักที่สำคัญในกิจกรรมการผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาให้ประสบผลสำเร็จ โดยเฉพาะในกระบวนการผลิตรายการโทรทัศน์รายการหนึ่งๆ นั้นมีขั้นตอนต่างๆ ในการผลิตรายการที่ค่อนข้างซับซ้อนและยุ่งยากมากมาย จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยทีมงานบุคลากรด้านการผลิตรายการจำนวนมากหลายฝ่ายเข้ามาร่วมกันระดมกำลังสมอง กำลังกาย และกำลังเงิน รวมทั้งการใช้เวลาจำนวนหนึ่งเพื่อสร้างสรรค์ผลงานให้เกิดเป็นรายการโทรทัศน์ที่ดีมีคุณภาพและมีความน่าสนใจมากที่สุด โดยเฉพาะกับงานผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาด้วยแล้วยังต้องการบุคลากรผู้เชี่ยวชาญทางด้านวิชาการเพิ่มเข้ามามากขึ้นกว่ารายการโทรทัศน์ทั่วๆ ไปอีก เพราะรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาเป็นรายการที่ต้องการความน่าเชื่อถือและความถูกต้องเป็นสำคัญ ทั้งนี้บุคลากรในการผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 กลุ่มด้วยกัน (วสันต์ อดิศักดิ์, 2533: 181-185) คือ

1. นักการศึกษา เป็นบุคลากรกลุ่มแรกที่จะเป็นผู้มีบทบาทในการผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาในฐานะผู้เชี่ยวชาญศาสตร์แห่งการให้การเรียนรู้ จึงเป็นผู้ที่จะพัฒนาเนื้อหาวิชาการ

เบื้องต้นก่อนที่จะออกไปเป็นสื่อเทคโนโลยีได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหา (Content Expert) นักเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา (Educational Technologist & Communicator) และนักวัดผลการศึกษา (Educational Evaluator)

2. บุคลากรด้านการผลิตรายการ หมายถึง บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการผลิตรายการโทรทัศน์ให้สมบูรณ์ ได้แก่ ผู้ผลิตรายการและผู้ช่วยผู้ผลิตรายการ ผู้กำกับรายการและผู้ช่วยผู้กำกับรายการ ผู้เขียนบท ผู้กำกับเวที และผู้ปรากฏตัวในรายการ

3. บุคลากรด้านเทคนิค เป็นผู้เกี่ยวข้องกับการใช้อุปกรณ์ทางด้านโทรทัศน์ในการผลิตรายการ ซึ่งจะต้องได้รับการฝึกฝนมาโดยเฉพาะ ได้แก่ ผู้กำกับเทคนิค ผู้กำกับเสียง ผู้กำกับแสง ผู้ควบคุมสัญญาณภาพ ช่างภาพโทรทัศน์ เป็นต้น

4. บุคลากรสนับสนุนการผลิตรายการ เป็นคนที่ช่วยให้รายการมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น นอกเหนือจากงานเทคนิคแล้ว ได้แก่ ผู้กำกับศิลปะ ผู้ควบคุมการแต่งหน้า ผู้ควบคุมการแต่งกาย

ถึงแม้ว่าการผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาจำเป็นอย่างไรที่จะต้องอาศัยทีมงานบุคลากรในการผลิตรายการจำนวนมากหลายฝ่าย เพื่อเข้ามาร่วมกันสร้างสรรค์ความคิดจากนามธรรมก่อให้เกิดผลงานที่เป็นรูปธรรมขึ้นมาได้นั้น แต่ถ้าหากปราศจากบุคคลหลักผู้หนึ่งดังที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้แล้วก็อาจทำให้รายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาไม่สามารถเกิดขึ้นมาได้ เพราะบุคคลผู้นี้ได้เข้ามามีบทบาทที่สำคัญในการคิดริเริ่มสร้างสรรค์พร้อมทั้งคอยประสานงานการผลิตรายการโทรทัศน์ตลอดทั้งรายการ อีกทั้งยังต้องมาทำหน้าที่เป็นผู้นำในการขับเคลื่อนทีมงานบุคลากรด้านการผลิตรายการฝ่ายต่างๆ ให้สามารถดำเนินการผลิตรายการให้เป็นไปในแนวทางเดียวกันตามที่กำหนดไว้ได้ เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้ โดยบุคคลผู้นี้จะมีบทบาทเริ่มตั้งแต่การวางแผนงานผลิตรายการ การเตรียมงานผลิตรายการ การจัดหาบุคลากรด้านการผลิตรายการ การจัดเตรียมบทโทรทัศน์และการซักซ้อม จนกระทั่งเริ่มต้นการผลิตรายการ ซึ่งบุคคลผู้นี้จะมีหน้าที่สำคัญในการประสานงานการทำงานร่วมกันของบุคลากรด้านการผลิตรายการในฝ่ายต่างๆ ให้เป็นไปตามบทบาทและหน้าที่ตามที่กำหนดไว้และมอบหมายให้รับผิดชอบ ไม่ว่าจะเป็นในด้านการเขียนบทโทรทัศน์ ด้านการกำกับรายการ ด้านการคัดต่อและการบันทึกเสียง ด้านกราฟฟิก - ฉาก - อุปกรณ์ประกอบฉาก - แสง และด้านผู้แสดง เป็นต้น เพื่อให้รายการสามารถดำเนินการผลิตไปได้ด้วยดีและเกิดประสิทธิภาพสูงสุด ทั้งนี้บุคลากรด้านการผลิตรายการในแต่ละคนจำเป็นอย่างไรที่จักต้องทำความเข้าใจให้เป็นอย่างดีถึงหน้าที่ของคนที่ได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบตามบทบาทที่ได้กำหนดตกลงกันเอาไว้ เพราะหาก

บทบาทและหน้าที่ของแต่ละคน ไม่ชัดเจนหรือเกิดความสับสนกันระหว่างบทบาทและหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบตามที่กำหนดตกลงกันไว้แล้วก็จะทำให้เกิดความสับสนวุ่นวายขึ้นมาได้ในการทำงาน โดยเฉพาะกับงานผลิตรายการโทรทัศน์ที่ค่อนข้างอาศัยการประสานงานการทำงานร่วมกันจากบุคลากรด้านการผลิตรายการในหลายๆ ฝ่ายด้วยแล้วก็อาจประสบกับความล้มเหลวในการผลิตรายการก็ได้ ดังนั้นบุคคลผู้นี้จะต้องรู้จักการใช้ระบบการจัดสรรแบ่งงานและหน้าที่ความรับผิดชอบต่างๆ ในการผลิตรายการให้แก่บุคลากรด้านการผลิตรายการได้อย่างถูกต้องและเหมาะสมทั้งกับตัวบุคคลและตำแหน่งงานที่ทำ นอกจากนี้แล้วบุคคลผู้นี้ยังจะต้องมีหน้าที่คอยควบคุมดูแลตลอดไปจนกระทั่งสิ้นสุดงานผลิตรายการโทรทัศน์ในขั้นหลังการผลิตรายการและการตัดต่อจึงจะเป็นอันเสร็จสิ้นในภารกิจของงานผลิตรายการโทรทัศน์รายการหนึ่ง แต่ก็ยังไม่สิ้นสุดในหน้าที่ความรับผิดชอบของบุคคลผู้นี้ ผู้ที่มีหน้าที่และภาระกิจมากมายในการดำเนินงานผลิตรายการโทรทัศน์รายการหนึ่ง นั่นก็คือบุคคลผู้ที่ถูกเรียกว่าเป็น “ผู้ผลิตรายการโทรทัศน์” หรือที่เรียกกันติดปากในวงการโทรทัศน์ว่า “โปรดิวเซอร์” (Producer) นั่นเอง ซึ่งจัดได้ว่าเป็นบุคลากรด้านการผลิตรายการคนหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญมากที่สุด ในกระบวนการผลิตรายการโทรทัศน์รายการหนึ่งๆ ทั้งนี้ กลุ่มบุคลากรที่เป็นหลักสำคัญในด้านการบริหารงานการผลิตรายการโทรทัศน์ (Above-the-Line Production People) มีดังนี้

1. ผู้อำนวยการผลิตรายการ (Executive Producer) มีหน้าที่รับผิดชอบดูแลการผลิตรายการหลายรายการ พร้อมทั้งเป็นผู้ที่คอยจัดการด้านงบประมาณและดูแลประสานงานกับบุคคลฝ่ายต่างๆ ได้แก่ ผู้จัดการสถานี ตัวแทนบริษัทโฆษณา ผู้สนับสนุนทางการเงิน ตัวแทนของนักแสดงและนักเขียนบทโทรทัศน์

2. ผู้ผลิตรายการ (Producer) มีหน้าที่รับผิดชอบการผลิตรายการใดรายการหนึ่ง โดยมีอำนาจในการควบคุมดูแลบุคลากรด้านการผลิตรายการทั้งหมด ตลอดจนเป็นผู้ที่คอยประสานงานในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นทางด้านความคิดสร้างสรรค์และทางด้านเทคนิคการผลิตรายการ ซึ่งบ่อยครั้งผู้ผลิตรายการเองอาจจะทำหน้าที่เป็นทั้งผู้กำกับรายการ (Director) และนักเขียนบทโทรทัศน์ (Writer) ด้วยก็ได้

3. ผู้ประสานงานด้านการผลิตรายการ (Associate Producer) มีหน้าที่ช่วยเหลือผู้ผลิตรายการในทุกๆ ด้านที่เกี่ยวข้องกับการผลิตรายการ โดยทั่วไปจะเป็นผู้ที่คอยติดต่อประสานงานกับฝ่ายต่างๆ เช่น ติดต่อคิวนักแสดง และนัดแนะกับฝ่ายต่างๆ ให้ดำเนินงานตามตารางเวลาการทำงาน เป็นต้น

4. ผู้ช่วยผู้ผลิตรายการในภาคสนาม (Field Producer) ในกรณีที่มีการถ่ายทำนอกสถานที่ จะต้องเป็นผู้ช่วยผู้ผลิตรายการในภาคสนามเป็นผู้ประสานงาน เพื่อทำหน้าที่ดูแลเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ ในภาคสนาม ได้แก่ อาหาร ทีมงาน อุปกรณ์ถ่ายทำ ที่พัก ห้องน้ำ เป็นต้น นอกจากนี้ อาจจะต้องทำหน้าที่ประสานงานกับบุคคลในพื้นที่ที่จะไปถ่ายทำ พร้อมทั้งยังเป็นผู้ดำเนินการขออนุญาตใช้สถานที่ด้วย

5. ผู้ช่วยผู้ผลิตรายการ (Production Assistant หรือ PA) มีหน้าที่ช่วยผู้ผลิตรายการและผู้กำกับรายการในการผลิตรายการจริงๆ และในระหว่างการซักซ้อมอาจจะช่วยจดบันทึกเหตุการณ์ต่างๆ ไว้ หรืออาจจะช่วยจัดทำทางของนักแสดง จัดเสื้อผ้า จัดการแต่งตัว จัดเตรียมอุปกรณ์ต่างๆ ที่ใช้ในการแสดง หรืออาจจะช่วยแนะนำผู้กำกับรายการในเรื่องต่างๆ เพื่อให้รายการดีขึ้น

สำหรับการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์บทบาทของกุ่มบุคลากรด้านการผลิตรายการโดยเจาะจงในตำแหน่งผู้ผลิตรายการ (Producer) เท่านั้น เพราะถือว่าเป็นตำแหน่งที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในทุกๆ ขั้นตอนของกระบวนการผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษา ทั้งนี้ เพราะการพิจารณาผลิตรายการโทรทัศน์รายการใดรายการหนึ่งนั้น (ระวีวรรณ ประกอบผล, 2525: 95) เป็นหน้าที่และความรับผิดชอบโดยตรงของผู้ผลิตรายการ (Producer) นั่นก็คือ เมื่อผู้ผลิตรายการมีความคิดหรือได้รับความคิดที่จะผลิตรายการใดรายการหนึ่งเสนอต่อผู้ชมแล้ว สิ่งที่จะต้องทำก็คือ การนำความคิดสำหรับการผลิตรายการใหม่นั้นมาพิจารณาดังนี้

1. พิจารณาว่าความคิดในเรื่องนั้นๆ เป็นความคิดที่ใหม่หรือมีคุณค่าพอจะนำมาจัดทำรายการหรือไม่ เพราะเหตุใด และหากไม่มีคุณค่าพอ จะเปลี่ยนแปลงหรือปรับปรุงถึงใดเพื่อให้ความคิดนั้นดีขึ้นได้หรือไม่

2. พิจารณาว่ารายการที่จะผลิตขึ้นเป็นประโยชน์ต่อผู้ชมในด้านใดบ้าง การพิจารณาประโยชน์ของรายการที่จะผลิตขึ้นเสนอต่อผู้ชม จะทำให้ผู้ผลิตรายการได้คำนึงถึงการกำหนดเป้าหมายของรายการว่าจะผลิตขึ้นโดยมีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์อย่างไรบ้าง ซึ่งเป็นการช่วยให้ผู้ผลิตรายการวางขอบเขตของการผลิตรายการได้อย่างแน่นอนชัดเจนขึ้น

3. พิจารณาว่าความคิดที่จะนำมาเป็นรายการโทรทัศน์นั้นมีข้อจำกัดในแง่ของการผลิตรายการอย่างไรหรือไม่ ในบางครั้งความคิดบางอย่างอาจจะมีคุณค่าน่าสนใจ แต่ไม่เหมาะสมกับ

การนำเสนอเป็นรายการโทรทัศน์ หรืออาจไม่สามารถหาวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ที่จะต้องใช้ในรายการได้

นอกจากนี้ ผู้ผลิตรายการ (Producer) หรือบางแห่งเรียกว่า “ผู้ควบคุมการผลิตรายการ” โดยทั่วไปนั้น เป็นผู้ที่มิบทบาทในการรับผิดชอบงานการผลิตรายการโทรทัศน์ทั้งหมดตั้งแต่งานวางแผนการผลิตรายการ การดูแลต้นทุนการผลิตรายการทั้งหมด จนกระทั่งการผลิตรายการสำเร็จออกมา โดยผู้ผลิตรายการจะมีหน้าที่ในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการผลิตรายการ (โอฬาร วงศ์บ้านคู่, 2540) ดังนี้

1. ขั้นเตรียมการ (Preproduction)

- วางแนวคิดของรายการ (Program Concept)
- วางแผนค่าใช้จ่าย
- คัดเลือกทีมงาน ซึ่งบางครั้งผู้ผลิตรายการจะเลือกทีมงานด้วยตนเอง แต่บางครั้งจะเลือกเพียงผู้กำกับรายการ และมอบความไว้วางใจให้ผู้กำกับรายการ (Director) ไปเลือกทีมงานเองแล้วจึงนำมาเสนอให้พิจารณาหรือในบางครั้งผู้ผลิตรายการก็เป็นผู้กำกับรายการเอง ซึ่งเรียกกันว่า Producer Director
- ประชุมร่วมกับผู้กำกับรายการและผู้เขียนบท
- อนุมัติรูปแบบของรายการที่ผู้กำกับรายการนำเสนอ เช่น บทโทรทัศน์ ฉาก แสง ฯลฯ
- ให้คำปรึกษา ให้ความร่วมมือ และคอยอำนวยความสะดวก
- เผื่อการซ่อมเพื่อค้นหาข้อผิดพลาดพร้อมทั้งให้การอนุมัติเมื่อการซ่อมไม่มีอะไรต้องแก้ไข

2. ขั้นผลิตรายการ (Production)

- ในขั้นนี้ผู้ผลิตรายการต้องปล่อยให้เป็นที่ของผู้กำกับรายการอย่างเต็มที่ เว้นเสียแต่ผู้กำกับรายการจะขอคำปรึกษา

3. ขั้นหลังผลิตรายการ (Postproduction)

- ดูแลการตัดต่อและการบันทึกเสียง
- ดูแลปรายการเพื่อพิจารณานำออกอากาศว่ามีคุณภาพพอใจหรือไม่

- ประสานงานกับทางสถานีโทรทัศน์เพื่อนำไปโปรโมทหรือออกอากาศ
- ประเมินผลรายการเพื่อปรับปรุงรายการต่อไปให้ดีขึ้น

ด้วยเหตุผลที่ว่า “ผู้ผลิตรายการโทรทัศน์” เป็นผู้ที่มิบทบาทสำคัญในการริเริ่มสร้างสรรค์งานผลิตรายการโทรทัศน์รายการหนึ่งๆ ขึ้นมา โดยมีหน้าที่รับผิดชอบและประสานงานการผลิตรายการโทรทัศน์ในทุกขั้นตอนของกระบวนการผลิตรายการ ตลอดจนเป็นผู้ที่มีอำนาจสูงสุดในการควบคุมดูแลแนวทางการผลิตรายการทั้งหมด เริ่มตั้งแต่การวางแผนงานการผลิตรายการ การเตรียมงานการผลิตรายการ การจัดหาบุคลากรด้านการผลิตรายการ การจัดเตรียมบทโทรทัศน์ การชักจูง จนกระทั่งเริ่มต้นการผลิตรายการ แล้วไปสิ้นสุดงานผลิตรายการที่ขึ้นหลังการผลิตรายการและการตัดต่อ นอกจากนี้ ผู้ผลิตรายการโทรทัศน์ยังเป็นผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบงบประมาณด้านการผลิตรายการและการจัดตั้งวัตถุประสงค์ของรายการ ตลอดจนการตัดสินใจในเรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวกับการผลิตรายการด้วย ดังนั้นตำแหน่งผู้ผลิตรายการจึงจัดได้ว่าเป็นตำแหน่งบุคลากรด้านการผลิตรายการที่มีบทบาทสำคัญมากที่สุดที่สามารถจะชี้กำหนดความสำเร็จหรือความล้มเหลวในการผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาได้ และเมื่อได้พิจารณาในรายละเอียดต่างๆ เหล่านี้เกี่ยวกับผู้ผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาดังที่ได้กล่าวมาทั้งหมดแล้วนั้น จึงทำให้ผู้วิจัยคิดว่าน่าจะมีการวิเคราะห์บทบาทของผู้ผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษา (An Analysis of The Producers' Roles in Educational Television Program) ว่า ผู้ผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาของไทยมีบทบาทในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการผลิตรายการเป็นอย่างไรบ้าง และมีปัจจัยใดบ้างที่มีผลต่อบทบาทของผู้ผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการผลิตรายการ พร้อมทั้งปัจจัยเหล่านั้นมีผลอย่างไรบ้าง และนอกจากนี้บทบาทของผู้ผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาที่อยู่ในหน่วยงานราชการกับหน่วยงานเอกชนมีลักษณะแตกต่างกันอย่างไรบ้าง

เหตุผลอีกประการหนึ่งที่ผู้วิจัยสนใจค้นคว้าศึกษารื่องนี้ก็เนื่องมาจากผู้วิจัยเองเคยมีประสบการณ์ในการทำงานด้านการผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อศึกษามาก่อน ประกอบกับเคยได้สัมผัสกับปัญหาตลอดจนอุปสรรคนานับประการมามากพอสมควร เริ่มตั้งแต่ประมาณต้นปี พ.ศ. 2538 ผู้วิจัยได้มีโอกาสเข้าร่วมการทำงานกับ เบ็ญจ โปสเตอร์ ในตำแหน่งผู้ช่วยผู้กำกับการรายการและผู้ช่วยช่างภาพที่บริษัท ทิค โปรเจค จำกัด โดยรับจ้างผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาให้กับกรมการศึกษานอกโรงเรียนในหมวดวิชาอาชีพ “ชุดโลกของงานอาชีพ” ตามหลักสูตรการศึกษานอกระบบโรงเรียน จนกระทั่งมาได้มารับรู้ประสบการณ์ในตำแหน่งผู้ผลิตรายการที่บริษัท ภาพฝัน โปรอิมเมจ จำกัด ซึ่งก็เป็นงานรับจ้างผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาให้กับกรมการศึกษานอกโรงเรียนเช่นเดียวกันอีก ดังนั้นผู้วิจัยจึงค่อนข้างมั่นใจว่าจะ

สามารถดึงเอาเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์และความสนใจส่วนตัวนำมาใช้กับการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ได้เป็นอย่างดี ดังเช่นที่ผู้วิจัยได้พบจากการทำงานจริงๆ ว่า นอกเหนือจากการทำหน้าที่ในตำแหน่งผู้ผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาแล้ว ผู้ผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษายังสามารถทำหน้าที่ในตำแหน่งอื่นๆ ได้อีก เช่น การทำหน้าที่ในตำแหน่งผู้จัดการ การทำหน้าที่ในตำแหน่งเจ้าหน้าที่ติดต่อประสานงาน การทำหน้าที่ในตำแหน่งผู้กำกับรายการ การทำหน้าที่ในตำแหน่งผู้เขียนบทโทรทัศน์ และการทำหน้าที่ในตำแหน่งช่างเทคนิค เป็นต้น รวมทั้งยังมีเรื่องของระบบอุปถัมภ์ (Patron-client) ที่ได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับกระแสบทบาทต่างๆ ของผู้ผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาที่อยู่ทั้งในหน่วยงานราชการกับหน่วยงานเอกชน โดยผู้ผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อศึกษานอกเหนือจากจะเป็นผู้อุปถัมภ์ (Patron) ให้แก่บุคลากรในทีมงานผลิตรายการโทรทัศน์แล้ว ผู้ผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อศึกษาเองยังเป็นผู้รับอุปถัมภ์ (Client) ที่ต้องการความช่วยเหลือจากบุคคลอื่นด้วย เพื่อให้ช่วยอำนวยความสะดวกและสนับสนุนการผลิตรายการให้สามารถดำเนินไปได้ด้วยดี ดังนั้นจึงนับได้ว่าการวิเคราะห์บทบาทของผู้ผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาเป็นงานวิจัยที่น่าสนใจศึกษาเป็นอย่างยิ่งว่า เพราะเหตุใดถึงเป็นเช่นนั้น และมีปัจจัยใดบ้างที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับกระแสบทบาทของผู้ผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษา นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังมั่นใจว่าจะได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากแหล่งผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) ในการสัมภาษณ์และให้ความคิดเห็น ตลอดจนการนำเอาข้อเท็จจริงต่างๆ มาสนับสนุนการนำเสนอข้อมูล เพื่อใช้ในการวิเคราะห์บทบาทของผู้ผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษา และสามารถตอบคำถามต่างๆ ในงานวิจัยนี้ได้อย่างแท้จริง

ปัญหานำการวิจัย

1. บทบาทของผู้ผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการผลิตรายการมีลักษณะเป็นอย่างไรบ้าง
2. ปัจจัยใดบ้างที่มีผลต่อบทบาทของผู้ผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการผลิตรายการ และปัจจัยเหล่านั้นมีผลอย่างไรบ้าง
3. บทบาทของผู้ผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาที่อยู่ในหน่วยงานราชการกับหน่วยงานเอกชนมีลักษณะแตกต่างกันอย่างไรบ้าง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบทบาทของผู้ผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการผลิตรายการ
2. เพื่อทราบถึงปัจจัยต่างๆ ที่มีผลต่อบทบาทของผู้ผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการผลิตรายการ
3. เพื่อเข้าใจถึงลักษณะที่แตกต่างกันระหว่างบทบาทของผู้ผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาที่อยู่ในหน่วยงานราชการกับหน่วยงานเอกชน

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาวิเคราะห์บทบาทในงานอาชีพของผู้ผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาทั้งในหน่วยงานราชการและหน่วยงานเอกชน โดยศึกษาผ่านตัวผู้ผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาเพียงกลุ่มหนึ่งเท่านั้น ฉะนั้นการกล่าวถึงผู้ผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาในที่นี้จึงมิได้เหมารวมถึงผู้ผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาทุกคน และการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการศึกษาแบบกรณีศึกษา ซึ่งเป็นเพียงหน่วยหนึ่งของทั้งหมด โดยผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัย ดังนี้

1. ศึกษาเฉพาะรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาประเภท Educational Television Program เท่านั้น โดยผู้วิจัยเลือกช่วงเวลาการศึกษาในปี พ.ศ. 2540 เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ทันสมัยและถูกต้องเหมาะสมตามบริบทสำหรับการศึกษาครั้งนี้มากที่สุด

2. ศึกษาบทบาทของผู้ผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาของหน่วยงานราชการก็นำมาใช้ในการวิเคราะห์บทบาทของผู้ผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการผลิตรายการ และนำมาใช้ในการศึกษาถึงปัจจัยต่างๆ ที่มีผลต่อบทบาทของผู้ผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการผลิตรายการ ตลอดจนเพื่อนำมาใช้ในการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบถึงลักษณะที่แตกต่างกันระหว่างบทบาทของผู้ผลิต

ราชการโทรทัศนเพื่อการศึกษาที่อยู่ในหน่วยงานราชการกับหน่วยงานเอกชน ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้เกณฑ์ในการเลือกหน่วยงานที่มีแหล่งผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) โดยพิจารณาจากหน่วยงานราชการที่มีระบบในการทำงานทางด้านการผลิตรายการโทรทัศนเพื่อการศึกษาที่ชัดเจน พร้อมทั้งมีผลงานในด้านการผลิตรายการโทรทัศนเพื่อการศึกษาสำหรับการเรียนการสอนที่เป็นระบบหลักสูตรทางการศึกษามาแล้วไม่ต่ำกว่า 10 ปี คือ ราชการโทรทัศนเพื่อการศึกษาปกติหรือรายการโทรทัศนเพื่อศึกษานอกโรงเรียน ได้แก่

2.1 ศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา สังกัดกรมการศึกษานอกโรงเรียน

2.2 สำนักเทคโนโลยีการศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง

2.3 สำนักเทคโนโลยีการศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

3. ศึกษาบทบาทของผู้ผลิตรายการโทรทัศนเพื่อการศึกษาของหน่วยงานเอกชนก็เพื่อนำมาใช้ในการวิเคราะห์บทบาทของผู้ผลิตรายการโทรทัศนเพื่อการศึกษาในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการผลิตรายการ และนำมาใช้ในการศึกษาถึงปัจจัยต่างๆ ที่มีผลต่อบทบาทของผู้ผลิตรายการโทรทัศนเพื่อการศึกษาในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการผลิตรายการ ตลอดจนเพื่อนำมาใช้ในการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบถึงลักษณะที่แตกต่างกันระหว่างบทบาทของผู้ผลิตรายการโทรทัศนเพื่อการศึกษาที่อยู่ในหน่วยงานราชการกับหน่วยงานเอกชน ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้เกณฑ์ในการเลือกหน่วยงานที่มีแหล่งผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) โดยพิจารณาจากหน่วยงานเอกชนที่มีระบบในการทำงานทางด้านการผลิตรายการโทรทัศนเพื่อการศึกษาที่ชัดเจน พร้อมทั้งมีผลงานในด้านการผลิตรายการโทรทัศนเพื่อการศึกษาให้กับหน่วยงานราชการสำหรับใช้ในการเรียนการสอนที่เป็นระบบหลักสูตรทางการศึกษา คือ รายการโทรทัศนเพื่อการศึกษาปกติหรือรายการโทรทัศนเพื่อศึกษานอกโรงเรียน ทั้งนี้ เพราะหน่วยงานเอกชนหรือบริษัทผลิตรายการโทรทัศนที่ดำเนินธุรกิจส่วนใหญ่จำเป็นต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ในการผลิตรายการโทรทัศนรายการหนึ่งๆ เป็นสำคัญ ดังนั้นการผลิตรายการโทรทัศนเพื่อการศึกษาสำหรับการเรียนการสอนที่เป็นระบบหลักสูตรทางการศึกษาโดยตรงนั้นอาจไม่เอื้อต่อการดำเนินงานทางธุรกิจที่หวังผลประโยชน์ ดังนั้นในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจึงได้เลือกหน่วยงานเอกชนที่รับจ้างผลิตรายการโทรทัศนเพื่อการศึกษาให้กับศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา สังกัดกรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ โดยผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์ในการพิจารณาหน่วยงานเอกชนที่จะนำมาศึกษาดังนี้ ศึกษาเฉพาะหน่วยงานเอกชนที่มีประสบการณ์ในการทำงานด้านการผลิตรายการโทรทัศนเพื่อการศึกษาให้กับศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา สังกัดกรมการศึกษานอก

โรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ มาแล้วไม่ต่ำกว่า 2 ปี พร้อมทั้งต้องมีผลงานทางด้านการผลิต
รายการโทรทัศน์เพื่อศึกษามาแล้วไม่ต่ำกว่า 5 รายการ (ชุดวิชา) ได้แก่

3.1 บริษัท ช่างคิด จำกัด

3.2 บริษัท เทเลเวฟ มีเดีย จำกัด

3.3 บริษัท โนวา อินเตอร์ แอ็ด จำกัด

3.4 บริษัท ฮอทชอท โปรดักชั่น จำกัด

3.5 บริษัท ประรณนา โปรดักชั่น จำกัด

3.6 บริษัท ไทเกอร์ กรุป อินเตอร์ จำกัด

นอกจากนี้แล้ว บริษัทเอกชนเหล่านี้ยังได้ทำการผลิตรายการโทรทัศน์ประเภทให้ความรู้
ทั่วไปแก่ประชาชน โดยทั้งที่รับจ้างผลิตรายการให้กับหน่วยงานอื่นๆ หรือผลิตรายการขึ้นมาเอง
ได้แก่ รายการสารคดีทั่วไป ภาษา วิทยาศาสตร์ การแพทย์ เกษตรกรรม คุณธรรมและ
จริยธรรม เป็นต้น

ข้อตกลงเบื้องต้น (Assumption)

1. มนุษย์ทุกคนที่อยู่ในสังคมเมื่อมีสถานภาพหรือตำแหน่งในการทำงานแล้ว ย่อมจะ
ต้องสวมบทบาทใดบทบาทหนึ่งเพื่อให้ตนเองสามารถกระทำหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่งได้ตาม
บทบาทนั้น

2. มนุษย์ทุกคนที่อยู่ในสังคมเมื่อมีบทบาทแล้ว ย่อมจะต้องมีหน้าที่ตามมาด้วยเสมอ
หากบุคคลใดที่มีบทบาทแต่ไม่มีหน้าที่ บุคคลนั้นย่อมจะไม่สามารถแสดงบทบาทได้เลย

3. บุคคลคนหนึ่งย่อมสามารถที่จะแสดงบทบาทได้มากกว่าหนึ่งบทบาท

ข้อสันนิษฐานการวิจัย (Proposition)

1. ผู้ผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาสามารถแสดงบทบาทได้มากกว่าหนึ่งบทบาทอันได้แก่ บทบาทของผู้ให้คำปรึกษาในฐานะที่เป็นผู้เชี่ยวชาญ (The Expert Prescribers) บทบาทของผู้ช่วยเหลือสนับสนุนทางการสื่อสาร (The Communication Facilitators) บทบาทของผู้ช่วยเหลือสนับสนุนในการแก้ไขปัญหา (The Problem-solving Process Facilitators) และ บทบาทของเจ้าหน้าที่เทคนิคทางด้านการสื่อสาร (The Communication Technicians)

2. บทบาทของผู้ผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการผลิตรายการ อันได้แก่ ขั้นตอนเตรียมการ (Preproduction) ขั้นตอนติดตั้งและซักซ้อม (Setup and Rehearsal) ขั้นตอนผลิตรายการ (Production) และขั้นตอนหลังผลิตรายการ (Postproduction) แตกต่างกันไป

3. ปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทของผู้ผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการผลิตรายการ แตกต่างกันไปตามปัจจัยต่างๆ ดังต่อไปนี้

- ปัจจัยภายใน ได้แก่ การจัดการ (Management) เทคโนโลยี (Technology) และ ผู้ประกอบวิชาชีพสื่อ (Media Professional)

- ปัจจัยภายนอก ได้แก่ เหตุการณ์ต่างๆ และแหล่งข้อมูล ช่องทางการแพร่กระจาย (สถานี) และความต้องการหรือความสนใจของผู้ชม แรงกดดันทางเศรษฐกิจ เช่น คู่แข่งขัน หน่วยงานด้านข้อมูลข่าวสาร ผู้โฆษณา เจ้าของสื่อ และสภาพแรงงาน แรงกดดันทางสังคมและการเมือง เช่น การควบคุมทางกฎหมายและการเมือง รวมถึงการควบคุมจากสถาบันอื่นๆ ทางสังคมด้วย

4. บทบาทของผู้ผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาที่อยู่ในหน่วยงานราชการกับหน่วยงานเอกชน แตกต่างกันไป

นิยามศัพท์

1. รายการโทรทัศน์ (Television Program) หมายถึง เนื้อหาหรือตัวสารของสื่อมวลชน ประเภทโทรทัศน์ที่ถูกผลิตขึ้นมาสำหรับการออกอากาศทางสื่อโทรทัศน์ เพื่อส่งผ่านไปยัง ผู้รับสารมวลชน โดยมีรูปแบบและประเภทของรายการที่หลากหลายแตกต่างกันออกไปตาม วัตถุประสงค์ของการผลิตและวัตถุประสงค์ของการใช้ประโยชน์ ทั้งนี้ ใน 1 ชุดวิชา หรือ 1 รายการโทรทัศน์อาจมีหลายตอนต่อเนื่องกันไป เช่น รายการโทรทัศน์ชุดวิชาคณิตศาสตร์ 1 รายการ มีจำนวน 18 ตอน โดยใน 1 ตอนมีความยาวประมาณ 20 - 30 นาที เป็นต้น

2. รายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษา (Educational Television Program) หมายถึง รายการโทรทัศน์ที่มุ่งส่งเสริมการให้ความรู้ทั่วไปในด้านต่างๆ และช่วยเพิ่มพูนประสบการณ์ให้แก่ผู้ชม ทั่วไปทุกระดับชั้น ซึ่งอาจมีทั้งในระบบโทรทัศน์วงจรปิดหรือระบบโทรทัศน์วงจรเปิดก็ได้ ตัวอย่างรายการเช่น คนตรี ศิลป วัฒนธรรม วรรณกรรม ภาษา วิทยาศาสตร์ เกษตรกรรม สังคมวิทยา จิตวิทยา กฎหมาย การพัฒนาประเทศ อาชีพ การส่งเสริมแนะนำความรู้ในด้าน เทคโนโลยีใหม่ๆ ในการทำมาหาเลี้ยงชีพ การพักผ่อน งานอดิเรก การนำเที่ยว เป็นต้น ในบางครั้งอาจจัดบทเรียนเฉพาะแก่ผู้ชมบางประเภทหรือบางอาชีพอีกด้วย ทั้งนี้ สามารถแบ่ง รายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาออกได้เป็น 3 ประเภท ตามลักษณะของรายการดังนี้

2.1 รายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาปกติ (Formal Educational Television Program) เป็นรายการที่ให้การเรียนการสอนในระบบเป็นหลัก ไม่ว่าจะเป็นระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาหรือระดับอุดมศึกษา

2.2 รายการโทรทัศน์เพื่อศึกษานอกโรงเรียน (Non-formal Educational Television Program) เป็นรายการเพื่อให้ความรู้และสาระประโยชน์ต่างๆ แก่ประชาชนผู้ที่ไม่มีโอกาสเข้ามา รับการศึกษาในระบบโรงเรียนได้โดยตรง

2.3 รายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาทั่วไป (Informal Educational Television Program) เป็นรายการเพื่อให้ความรู้ทั่วไปแก่ประชาชน ไม่ว่าจะเป็นสารคดีทั่วไป ภาษา วิทยาศาสตร์ การแพทย์ เกษตรกรรม ฯลฯ

3. รูปแบบรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษา หมายถึง วิธีการนำเสนอรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษา ซึ่งสามารถนำเสนอได้หลายรูปแบบด้วยกันเพื่อสร้างความหลากหลายและเสริมสร้างรายการให้น่าสนใจมากยิ่งขึ้น ได้แก่ รายการสอนตรง รายการบรรยาย รายการสัมภาษณ์ รายการสนทนา รายการข่าว รายการสอนแบบจุดภาค รายการจำลองสถานการณ์ รายการสารคดี รายการเกมหรือการตอบปัญหา รายการดนตรีและการร่ายรำ รายการละคร และรายการนิยายสาร เป็นต้น

4. ครูโทรทัศน์ (Television Teacher) หมายถึง ผู้ที่ปรากฏตัวออกมาทางโทรทัศน์ ซึ่งมีความรู้ความสามารถ และมีความเชี่ยวชาญในการสอนวิชานั้นๆ ได้เป็นอย่างดี

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. นำข้อมูลไปใช้ในการสร้าง และปรับปรุงแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารงานในการผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษา

2. ผลจากการวิจัยสามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติงาน และพัฒนามาตรฐานการทำงานทางวิชาชีพของผู้ผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษาทั้งในหน่วยงานราชการ และหน่วยงานเอกชนได้

3. เอื้อประโยชน์ต่อการเรียนการสอนในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับการผลิตรายการโทรทัศน์เพื่อการศึกษา ซึ่งยังไม่ค่อยมีผู้ใดศึกษาแบบเจาะลึกในงานด้านนี้มากนัก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย